

Hataya İlişkin Özelliklerin Başkalarını Affetmeyi Yordaması

The Features of Transgression as Predictors of Forgiveness of Others

Aslı BUGAY¹ ve Ayhan DEMİR²

Öz: Bu araştırmanın amacı, hataya ilişkin özelliklerinin başkalarını affetme ile ilişkisini anlamak ve hataya ilişkin özelliklerin başkalarını affetmeyi ne kadar yordadığını görmektir. Araştırmaya, 376 (196 kız, 180 erkek) üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırmada gerekli bilgileri toplamak amacıyla ile Heartland Affetme Ölçeği'nin Türkçe formu (Bugay ve Demir, 2010) ve bu çalışma için geliştirilen "Hataya İlişkin Özellikleri Değerlendirme Formu" kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin affetme üzerindeki yordama gücünü görmek amacıyla çoklu regresyon analizi ve adimsal regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu hata özelliklerinin affetmeyi çok etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca hataya ilişkin özelliklerin üniversite öğrencilerinin başkalarını affetme düzeyinin %10'unu açıkladığı bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin affetme düzeylerini ilk sırada "hatadaki sorumluluk", ikinci sırada "hatanın yol açtığı sonuçlar" ve son sırada ise "hatanın kimin tarafından yapıldığı" değişkenlerinin anlamlı olarak yordadığı görülmüştür. Sonuçlar ilgili alanyazını ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: affetme, başkalarını affetme, hata, hata özellikleri

Abstract: The purpose of the study was to investigate the contribution of the features of transgression on forgiveness of others. The sample consisted of 376 (196 female, 180 male) university students. The Turkish version of Heartland Forgiveness Scale (Bugay & Demir, 2010) and The Features of Transgression Questionnaire were used to collect the data. In order to test the predictability of the features of transgression, multiple regression and stepwise regression analysis were used. The results revealed that the features of transgression were important in forgiving others. Results of the multiple regression showed that the features of transgression significantly predicted forgiveness of others and accounted for 10% of the variance. Stepwise regression analysis showed that "responsibility", "the outcomes of transgression" and "transgression whom it was made" were significant predictors of forgiveness of others. The findings were discussed in comparison to those of existing literature.

Key Words: forgiveness, forgiveness of others, transgression, the features of transgression

Affetme konusunun son 20 yıldır sosyal bilimciler tarafından gittikçe artan bir ilgiyle çalışılmaya başlandığı görülmektedir (Enright ve Fitzgibbons, 2000; McCullough, Pargament ve Thoresen, 2000; McCullough ve Witvliet, 2002; Worthington, 1998). Yapılan çalışmalar affetmenin; aile, arkadaş ve romantik ilişkiler gibi kişiler arası ilişkilerin kalitesini ve doyumu yükselttiğini (Berry ve Worthington, 2001; McCullough, Fincham ve Tsang, 2003; Fincham ve Beach, 2002); ayrıca öfke, kaygı ve depresyon (Brown, 2003; Brown ve Phillips, 2005; Maltby, Macaskill ve Day, 2001) gibi olumsuz tepkilerde azalma sağlayarak bireyin fiziksel ve psikolojik iyilik

halinde yükselmeye sebep olduğunu göstermektedir (McCullough ve Witvliet, 2002).

İlgili alanyazında affetme kavramının birçok farklı tanımı yapılmakta ve bu tanımlardan Enright ve Fitzgibbons'nin (2000) affetme tanımı yaygın olarak kabul görmektedir. Bu tanıma göre affetme, bireyin hata yaptığı düşünülen kişiye karşı geliştirdiği öfke, kızgınlık ve öç alma gibi olumsuz duygulardan bilerek ve isteyerek vazgeçmesi ve bu tepkilerin yerine merhamet, cömertlik ve yardımseverlik gibi olumlu tepkiler geliştirmeye çaba sarf etmesi olarak ele alınmaktadır (Enright ve Fitzgibbons, 2000). Bu tanıma benzer olarak McCullough, Pargament ve

¹ Dr. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, e-posta: bugay@metu.edu.tr

² Prof. Dr. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Thorensen (2000) de affetmeyi, kişinin kendisine ve çevresine zarar veren olumsuz duygulardan vazgeçerek zarar gören ilişkiyi düzeltmek amacıyla öfke ve intikam alma gibi olumsuz duyguları, hoşgörü ve empati duygularıyla değiştirme süreci olarak tanımlamaktadır. Hargrave ve Sells (1997) de affetmeyi, hata yapan kişiye karşı olan kızgınlık ve öç alma duygusunu bırakarak, ilişkileri yeniden tamir etme ve içsel duygusal yaraların iyileşmesi süreci olarak görmektedir.

Affetmenin aşamalı bir süreç olduğu araştırmacılar tarafından genel olarak kabul edilmektedir. Enright ve Human Development Study Group (1991) affetme sürecinde duygu, düşünce ve davranışın etkileşim halinde olduğunu ve dört evrede gerçekleştiğini belirtmektedir. Enright ve Human Development Study Group'una (1991) göre, *keşfetme evresinde* kişi acı ve adaletsizlik duygusu yüzünden, öfke, kızgınlık ve öç alma gibi olumsuz duygular yaşamaktadır. *Karar evresinde*, kişi yaşadığı olayın ve yapılan hatanın kendisi için ne anlama geldiğini düşünmektedir. Affetmenin ne olduğunu ve ne işe yarayabileceğini anlamaya çalışmaktadır. *Çalışma evresinde*, kişi hata yapan kişiyi empati ve merhamet duygusuyla ve farklı bir bakış açısıyla yeniden anlamaya çalışır, bu sayede hata yapan kişiye karşı daha olumlu bir bakış açısı geliştirmeye başlamaktadır. Affetme sürecinin son evresi olan *derinleşme evresinde* ise kişi kazanmış olduğu yeni bakış açısıyla öfke, kızgınlık ve öç alma gibi kişinin sağlık durumunu olumsuz etkileyebilecek duygulardan bilinçli olarak vazgeçmektedir. Yaşadığı haksızlık ve acıdan kişisel gelişimi için yararlı olabilecek yeni ve olumlu hedefler ve anlamlar çıkarmaktadır. Bu evrelerin kişiden kişiye ve kişinin karşılaştığı olduğu hatanın özelliklerine göre değişebileceği vurgulanmaktadır (Enright ve Human Development Study Group, 1991).

Genel olarak, affetme kişinin duygu, düşünce ve davranışlarında olumsuzdan olumluya doğru aşamalı bir değişim süreci olarak betimlenmektedir. Araştırma sonuçları da, affetme eğiliminin; öfke (Freedman ve Enright, 1996; Thompson ve ark., 2005), hata ile ilgili ruminasyon (Ysseldyk, Matheson ve Anisman, 2007) depresyon ve kaygı (Maltby, Macaskill ve Day, 2001) gibi olumsuz tepkilerin azalmasına, sosyal destek (Lawler-Row ve Piferi, 2006), baş etme becerisi (Maltby, Day ve Barber, 2004) ve psikolojik iyilik hali (McCullough ve Witvliet, 2002) gibi olumlu tepkilerin ise artmasına neden olduğunu göstermektedir.

Affetmenin tanımından da görülebileceği gibi, affetmenin ön koşulu bir hatanın gerçekleşmesi ya da kişinin yaşanan durumu böyle algılamasını ve bunun sonucunda incinmesini ve haksızlığa uğradığını düşünüp öfke, acı ve öç alma gibi olumsuz duygular

yaşamamasını gerektirmektedir (Thorensen, Luskin ve Harris, 1998; Worthington ve Wade, 1999). Bu nedenle hataya dair özelliklerin (hatanın şiddeti, tekrarı gibi) ilişkilerde affetmeyi etkileyen önemli bir değişken olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir, ancak bu varsayımı destekleyen çok az araştırma bulunmaktadır (Fincham, Jackson ve Beach, 2005). Bu araştırmalar hata özelliklerinin nasıl algılandığı ile başkasını affetme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu doğrulamaktadır. Örneğin, hatanın şiddetine dair algılama ile affetme arasında olumsuz bir ilişki olduğu, hatanın şiddeti arttıkça affetmenin düştüğü görülmektedir (Boon ve Sulsky, 1997, Girard ve Mullet, 1997; Ohbuchi, Kameda ve Agarie, 1989). Ayrıca hatanın kasıtlı yapılmadığının düşünülmesi (Boon ve Sulsky, 1997; Girard ve Mullet, 1997; Weiner, 1995) ve hata yapan kişinin özür ve af dilemesinin de affetmeye yardımcı olduğu görülmektedir (Darby ve Schlenker, 1982; McCullough, Worthington ve Rachal, 1997; Weiner, Graham, Peter ve Zmuidinas, 1991).

Yurtdışında affetme ile ilgili son yıllarda birçok araştırma yapılmasına ve affetme kavramının yapısını açıklamaya yönelik bazı modeller geliştirilmesine rağmen, ülkemizde henüz affetme ile ilgili yeterli sayıda araştırmaya rastlanmamaktadır. Bu araştırmamızın amacı, Türk kültüründe başkalarını affetme ile hataya ilişkin özellikler arasındaki ilişkiyi incelemek ve hatanın özelliklerinin affetmeyi ne ölçüde yordadığını görmektir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmaya, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde farklı bölümlerde eğitim görmekte olan 196 kız (% 52.1) ve 180 erkek (% 47.9) olmak üzere toplam 376 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Öğrencilerin yaş ortalaması 20.93'tür (SS = 1.55). Öğrencilerin % 25.5'i 1. sınıfa, % 26.3'ü 2. sınıfa, % 22.9'u 3. sınıfa ve % 25.3'ü ise son sınıfa devam etmektedir.

Veri Toplama Araçları

Heartland Affetme Ölçeği: Araştırmada üniversite öğrencilerinin başkalarını affetme düzeyini ölçmek amacıyla, Thompson ve ark. (2005) tarafından geliştirilen 7'li Likert tipi 18 maddelik Heartland Affetme Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin kendini, başkalarını ve durumu affetme olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği için yapılan çalışmalar sonucunda, test tekrar test katsayısı kendini affetme alt ölçeği için, .83, başkasını affetme için .72, durumu affetme alt ölçeği için, .73 ve toplam affetme puanı için, .77 olarak hesaplanmıştır. Cronbach *alfa* katsayıları da sırasıyla, .75, .78, .79 ve toplam puan için, .86 olarak rapor edilmiştir. Ayrıca

ölçeğin ölçüt bağlantılı geçerliğini hesaplamak için kullanılan ölçeklerle arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre affetme; ruminasyon, düşmanlık ve öç alma ile olumsuz ilişkili bulunmuştur (Thompson ve ark., 2005).

Heartland Affetme Ölçeği'nin Türkiye için çeviri ve uyarılma çalışması Bugay ve Demir (2010) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinali psikolojik danışma ve rehberlik alanında en az doktora derecesine sahip 5 uzman tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu çeviriler bir araya getirilerek her madde için en uygun çeviri psikolojik danışma ve rehberlik alanında akademisyen olarak görev yapan 3 öğretim üyesi tarafından seçilmiştir. Seçilen maddelerin dil uygunluğu açısından değerlendirilmesi için 2 yabancı diller bölümü mezunundan görüş alınmış ve çevirinin son şekline ulaşılmıştır. Ölçek maddelerinin anlaşılabilirliğini ve açıklığını görmek amacıyla ölçek 20 öğrenciye uygulanmış ve geri bildirimlere göre gerekli değişiklikler yapılarak ölçeğin son haline ulaşılmıştır. Ölçeğin Türkçe formunun güvenilirliği için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış, yapı geçerliği Doğrulamalı Faktör Analizi ile sınanmıştır. Ölçeğin alt testleri için Cronbach alfa değerleri sırasıyla kendi affetme için, .64; başkalarını affetme için, .79 ve durumu affetmek için, .76 olarak bulunmuştur. Ölçeğin toplam puanı için Cronbach alfa katsayısı .81 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca yapılan bir seri Doğrulamalı Faktör Analizi sonucunda ölçeğin 18 madde ve kendini affetme, başkalarını affetme ve durumu affetme olmak üzere 3 faktörden oluşan formu için tanımlanan modelin, araştırma verisine $GFI = .92$, $AGFI = .90$, $RMSEA = .06$ yeterli düzeyde uyum sergilediği görülmüştür (Bugay ve Demir, 2010).

Bu çalışmada başkası tarafından yapılan hataya ilişkin özelliklerin o kişiyi affetmedeki etkisine bakıldığı için Heartland Affetme Ölçeği'nin sadece başkalarını affetme alt ölçeği kullanılmış ve bu alt ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .79 olarak bulunmuştur.

Hataya İlişkin Özellikleri Değerlendirme Formu: Araştırmacılar tarafından ilgili alanyazını ve uzman görüşünden yararlanılarak geliştirilmiştir. Form hatanın büyüklüğü, hatanın tekrarlanması, hatayı kimin yaptığı, hatanın yol açtığı sonuçlar, hatadaki sorumluluk, hatanın telafi edilebilirliği, hatanın kasıtlı olması, hata için özür dilenmesi gibi özelliklerin hata yapan kişiyi affetmeyi ne ölçüde etkilediğini anlamak amacıyla geliştirilmiş toplam 8 sorudan oluşmaktadır. Her bir soru katılımcılar tarafından 5'li Likert tipi (1 = Hiç ile 5 = Çok) ölçek üzerinde derecelendirilmiştir. Ayrıca katılımcılardan maddi, ailevi, eğitim, romantik ilişki, arkadaş ve sosyal ilişkiler alanları içinden

en çok hangi alanda yapılan hataları affetmekte zorlandıklarını belirtmeleri istenmiştir.

İşlem

Araştırmada kullanılan ölçekler öğrencilere sınıf ortamında, üniversite etik kurulundan ve ders sorumlusu öğretim elemanlarından gerekli izinler alındıktan sonra uygulanmıştır. Uygulama öncesinde öğrencilere araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilere ölçekler uygulanmıştır. Uygulama süresi yaklaşık olarak 10-15 dakika arasında değişmiştir.

Verilerin Analizi

Hatanın özelliklerine ve öğrencilerin başkasını affetme düzeyine yönelik olarak sıklık, yüzdeler ve ortalama gibi tanımlayıcı istatistik analizi kullanılmıştır. Hata özellikleri ile affetme arasındaki ilişki Pearson korelasyon momentler çarpımıyla hesaplanmıştır. Hatanın özelliklerinin üniversite öğrencilerinin başkalarını affetme düzeyini yordama gücüne çok değişkenli regresyon analizi ve adımsal regresyon analizi ile bakılmıştır.

Bulgular

Öğrencilerin hangi alanda yapılan hataları affetmekte zorlandıklarına ilişkin görüşleri

Öğrencilerin hangi alanda yapılan hataları affetmekte zorlandıklarına ilişkin görüşlerinin sıklıkları ve yüzdeleri hesaplanmış ve Tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 1. Hata alanları

Hata alanları	N	%
Ailesel konularda	185	49.6
Eğitim alanında	38	10.2
Romantik ilişkilerde	38	10.2
Sosyal ilişkilerde	36	9.7
Maddi konularda	32	8.6
Arkadaş ilişkilerinde	31	8.3
Diğer	13	3.5
Toplam	373	100

Tablo 1'de görüldüğü üzere öğrencilerin yarıya yakını (% 49.6) ailesel konularda yapılan hataları affetmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin % 10.2'si romantik ilişkilerde ve yine % 10.2'si eğitim alanında, % 8.6'sı maddi konularda, % 8.3'ü ise arkadaş ilişkilerinde yapılan hataları affetmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir.

Öğrencilerin hata özelliklerine ilişkin görüşleri

Hataya ilişkin özelliklerin başkalarını affetmede ne derece önemli görüldüğüne yönelik sıklık ve yüzdeler Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2. Hataya ilişkin özelliklerin öneminin değerlendirilmesine ilişkin görüşler

	Çok		Oldukça		Kısmen		Biraz		Hiç	
	n	%	N	%	n	%	n	%	n	%
Hatanın büyüklüğü	188	50.1	130	34.7	45	12.0	8	2.1	4	1.1
Hatanın tekrarı	256	68.3	91	24.3	12	3.2	13	3.5	3	.8
Hatayı kimin yaptığı	164	43.7	116	30.9	59	15.7	23	6.1	13	3.5
Hatanın sonuçlar	155	41.4	140	37.4	61	16.3	15	4.0	3	.8
Hatadaki sorumluluk	130	34.8	139	37.2	78	20.9	22	5.9	5	1.3
Telafi edilebilirliği	105	28.1	114	30.5	111	29.7	39	10.4	5	1.3
Kasıt olması	267	71.2	62	16.5	23	6.1	13	3.5	10	2.7
Özür dilenmesi	133	35.5	94	25.1	84	22.4	45	12.0	19	5.1

Öğrencilerin büyük bir kısmı affetmede hataya ilişkin özelliklerin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin % 50.1'i hatanın büyüklüğünün, % 63.3'ü hatanın tekrarlanmasının, % 43.7'si hatanın kimin tarafından yapıldığının, % 41.4'ü hatanın yol açtığı sonuçların, % 34.8'i hatadaki sorumluluğun, % 28.1'i hatanın telafi edilebilirliğinin, % 71.2'si hatada kasıt bulunup bulunmamasının ve % 35.5'i ise hatada özür dilenmesinin affetmeyi "çok önemli" derecede etkilediğini söylemişlerdir. Ayrıca Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun da hata özelliklerinin affetmeyi "oldukça önemli" derecede etkilediğini düşündükleri görülmektedir. Sonuç olarak, öğrencilerin neredeyse tamamına yakını bu özellikler için "çok önemli" ya da "oldukça önemli" diyerek hata özelliklerinin affetme sürecindeki yerini ve önemini vurgulamaktadır.

Hata özellikleri ve affetme arasındaki ilişki:

Hataya ilişkin özellikler ile başkasını affetme arasındaki ilişki Tablo 3 de verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde, hatanın büyüklüğü, hatayı kimin yaptığı, hatanın yol açtığı sonuçlar, hatadaki sorumluluk ve hata için özür dilenmesinin başkalarını affetme ile anlamlı ilişki içinde olduğunu

göstermektedir. Ayrıca, hatanın büyüklüğü, hatanın yol açtığı sonuçlar ve hatayı kimin yaptığına verilen önem arttıkça başkasını affetmenin düştüğü, hatada algılanan sorumluluk ve özür dilenmesinin affetmeyi arttırdığı görülmektedir.

Hata özelliklerinin affetmeyi yordama gücünün incelenmesi:

Başkalarını affetmenin yordayıcısı olarak ele alınan değişkenlere ilişkin olarak yapılan regresyon analizlerinin sonuçları tablolar halinde verilmiştir. Tüm grubun başkalarını affetme ortalaması 25.41 (SS = 7.32) olarak bulunmuştur.

Tablo 4' deki regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde, hatanın kimin tarafından yapıldığı ($t = -2.368$, $p = .018$), hatanın yol açtığı sonuçlar ($t = -3.026$, $p = .003$) ve hatadaki sorumluluğun ($t = 3.540$, $p = .000$) başkalarını affetmeyi anlamlı olarak yordadığı görülmektedir. Ancak, hatanın hangi alanda yapıldığı ($t = 1.489$, $p = .137$), hatanın büyüklüğü ($t = -.314$, $p = .754$), hatanın tekrarlanması ($t = -.545$, $p = .586$), hatanın telafi edilebilirliği ($t = 1.699$, $p = .090$),

Tablo 3. Değişkenler arası ilişki tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Başkalarını affetme	-									
Hata alanı	.073	-								
Hatanın büyüklüğü	-.112*	-.052	-							
Hatanın tekrarı	-.070	-.005	.545*	-						
Hatayı kimin yaptığı	-.149*	.037	.328*	.295*	-					
Hatanın sonuçları	-.147*	-.050	.458*	.312*	.334*	-				
Hatadaki sorumluluk	.156*	-.061	.160*	.217*	.160*	.297*	-			
Telafi edilebilirliği	.085	-.006	.240*	.174*	.203*	.408*	.357*	-		
Kasıt olması	-.029	.059	.335*	.535*	.288*	.287*	.149*	.233*	-	
Özür dilenmesi	.119*	.033	.111*	.121*	.058	.126*	.149*	.330*	.208*	-

* $p < .05$

Tablo 4. Hata özelliklerinin affetmeyi yordama gücü

Yordanan değişken	Yordayıcı değişken	Reg. Kats	St. Hata	R	R ²	t
Başkalarını Affetme	Sabit	25.986	2.828			9.188*
	Hata alanı	.075	.214			1.489
	Hatanın büyüklüğü	-.020	.558			-.314
	Hatanın tekrarı	-.037	.622			-.545
	Hatayı kimin yaptığı	-.131	.373	.32	.10	-2.368*
	Hatanın sonuçları	-.187	.504			-3.026*
	Hatadaki sorumluluk	.196	.418			3.540*
	Telafi edilebilirliği	.102	.425			1.699
	Kasıt olması	.010	.470			.170
	Özür dilenmesi	.077	.325			1.431

*p<.05

hatanın kasıtlı olması (t = .170, p = .865) ve hata için özür dilenmesinin (t = 1.431, p = .153) affetmeyi anlamlı olarak yordamadığı görülmektedir. Çoklu regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, “hatadaki sorumluluk” değişkeninin en yüksek (.196), “hatanın kasıtlı olması” değişkeninin ise en düşük standardize edilmiş regresyon katsayısına ($\beta = .010$) sahip olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, ele alınan 9 yordayıcı değişken ile birlikte üniversite öğrencilerinin başkalarını affetme düzeylerinin % 10’u ($R^2 = .10$, $F(9,358) = 4.53$ p < .05) açıklanmaktadır.

Söz konusu yordayıcı değişkenlerin adımsal olarak başkalarını affetmeyi yordamadaki güçlerini sınamak amacıyla adımsal regresyon analiz tekniği uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Adımsal regresyon analiz sonuçları

Yordanan değişken	Yordayıcı değişken		Reg. Kats	St. Hata	R	R ²	t
Başkalarını Affetme	Hatayı kimin yaptığı	1	-.152	.348	.152	.023	-2.959*
	Hatayı kimin yaptığı	2	-.116	.368	.183	.034	-2.137
	Hatanın sonuçları		-.109	.444			-2.000*
	Hatayı kimin yaptığı	3	-.131	.360	.280	.078	-2.469
	Hatanın sonuçları		-.169	.450			-3.078
	Hatadaki sorumluluk		.222	.400			4.218*

*p<.05

Tablo 5’de görüleceği gibi, hatanın hangi alanda yapıldığı, hatanın büyüklüğü, hatanın tekrarlanması, hatanın telafi edilebilirliği, hatanın kasıtlı olması ve hata için özür dilenmesi değişkenleri başkasını affetmeyi anlamlı düzeyde yordamadığı için bu değişkenler adımsal regresyon analizine alınmamış; diğer üç değişken adımsal regresyon analizi sürecinde işlem görmüştür.

Adımsal regresyon analizinin birinci adımında incelenen “hatanın kimin tarafından yapıldığı”

değişkeninin öğrencilerin başkalarını affetmeyi yordamada standardize edilmiş regresyon katsayısı $\beta = -.152$ bulunmuştur. Hatanın kimin tarafından yapıldığı değişkeni öğrencilerin affetme düzeyini anlamlı düzeyde (p = .003) yordamaktadır. Tek başına “hatanın kimin tarafından yapıldığı” değişkeninin öğrencilerin başkalarını affetmesinin % 2 kadarını ($R^2 = .023$, $F_{reg}(1, 370) = 8.73$, p = .003) açıklayabildiği görülmektedir.

Adımsal regresyon analizinin ikinci adımında modele “hatanın yol açtığı sonuçlar” değişkeni girmiştir. “Hatanın kimin tarafından yapıldığı” ve “hatanın yol açtığı sonuçlar” değişkenleri birlikte affetme düzeyinin % 3’ünü ($R^2 = .034$, $F_{reg}(2, 369) = 6.41$, p = .002) açıklamaktadır. “Hatanın kimin

tarafından yapıldığı” değişkeni ile “hatanın yol açtığı sonuçlar” değişkeninin öğrencilerin affetme düzeyini standardize edilmiş regresyon katsayısı $\beta = -.109$, “hatanın kimin tarafından yapıldığı” değişkeninin regresyon katsayısının ise -.116 olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, “hatanın yol açtığı sonuçlar” “değişkeni toplam varyansa % 1 ($\Delta R^2 = .010$, $F_{değişim}(1, 369) = 3.99$, p = .046) oranında katkıda bulunmuştur.

Adımsal regresyon analizinin son adımında ise, “hatanın kimin tarafından yapıldığı” ve “hatanın yol

açtığı sonuçlar” değişkenlerinin yanına “hatadaki sorumluluk” değişkeni eklenmiştir. Affetmeyi etkileyen diğer değişkenler sabit tutulduğunda, söz konusu üç değişken birlikte başkasını affetmenin % 8 kadarını ($R^2 = .078$, $F_{reg} (3, 368) = 10.40$, $p = .000$) açıklamakta ve her birinin affetmeyi anlamlı olarak yordadığı görülmektedir. Bu adımda, sırasıyla, “hatadaki sorumluluk” değişkeninin standardize edilmiş regresyon katsayısının ($\beta = .222$) en yüksek; “hatanın yol açtığı sonuçlar” ($\beta = -.169$) ve “hatanın kimin tarafından yapıldığı” değişkeninin regresyon katsayısının ($\beta = -.131$) ise en düşük olduğu görülmektedir. Sonuçlar “hatadaki sorumluluk” değişkeninin toplam varyansa % 5 ($\Delta R^2 = .045$, $F_{değişim} (1, 368) = 17.79$, $p = .000$) ile en yüksek katkıda bulunduğunu göstermektedir. Adımsal regresyon analizi ANOVA sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Adımsal regresyon analizi ANOVA sonuçları

Yordanan değişken	Yordayıcı değişken		$F_{Değişim}$	F_{Reg}	ΔR^2
	Hatayı kimin yaptığı	1	8.73	8.73	.023*
Başkalarını Affetme	Hatanın sonuçları	2	3.99	6.41	.010*
	Hatadaki sorumluluk	3	17.79	10.40	.045*

* $p < .05$

“Hatanın kimin tarafından yapıldığı”, “hatanın yol açtığı sonuçlar” ve “hatadaki sorumluluk” değişkenlerine ilişkin gerek regresyon katsayıları, gerek R^2 ve F değerleri incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin affetme düzeylerini birinci sırada “hatadaki sorumluluk”, ikinci sırada “hatanın yol açtığı sonuçlar” ve son sırada “hatanın kimin tarafından yapıldığı” değişkenlerinin anlamlı olarak yordadıkları anlaşılmaktadır.

Tartışma

Bu araştırma, affetme sürecinin başlangıcı için bir ön koşul olarak görülen hatanın özelliklerinin affetmeyi ne ölçüde yordadığını görmek amacıyla yapılmıştır. Öğrencilerin hangi alanda yapılan hataları affetmekte en çok zorlandıklarına bakıldığında, öğrencilerin yarıya yakını (% 49.6) ailesel konularda yapılan hataları affetmekte zorlandıkları bulunmuştur. Bu alanı romantik ilişkilerde ve eğitim alanında yapılan hatalar izlemektedir. Kolektivist toplum özelliği taşıyan Türk kültüründe ailenin önemli bir kavram olduğu sosyologlar, antropologlar ve psikologlar tarafından altı çizilmektedir (Hofstede, 1980; Göregenli, 1997; İmamoğlu, Küller, İmamoğlu ve Küller, 1993). Ailenin Türk kültüründeki önemi nedeniyle öğrencilerin en çok ailesel konularda yapılan hataları affetmekte zorlanmaları kültürel öğelerle tutarlı olarak bulunmuştur. Ayrıca araştırma üniversite öğrencileri üzerinde yapıldığı için, öğrencilerin eğitim

alanında yapılan hatalar konusunda duyarlı olması şu anda buldukları durum ile ilgili görülmektedir.

İlgili alanyazını incelendiğinde araştırmacılar genel olarak hatanın özelliklerinin affetme için önemli bir değişken olduğunu belirtmektedir (Fincham, Jackson ve Beach, 2005). Türk öğrencilerle yapılan bu çalışma sonuçları da öğrencilerin nerdeyse tamamına yakını hata özelliklerinin başkasını affetme sürecinde “çok önemli” ya da “oldukça önemli” olduğunu söyleyerek, hata özelliklerinin affetme sürecindeki yerini ve önemini vurgulamaktadır. Hata ve affetme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gösteren çalışma bulgularına (Boon ve Sulsky, 1997; Fincham ve Beach, 2001; Fincham, Jackson ve Beach, 2005) benzer olarak bu çalışmada da; hata özelliklerinden hatanın büyüklüğü, hatayı kimin yaptığı, hatanın yol açtığı sonuçlar, hatadaki sorumluluk ve hata için özür

dilenmesinin başkasını affetmeyle anlamlı ilişki içinde olduğu bulunmuştur. Ayrıca, hatanın büyüklüğü, hatanın yol açtığı sonuçlar ve hatayı kimin yaptığına verilen önem arttıkça başkasını affetmenin düştüğü, hatadaki sorumluluk ve özür dilenmesinin affetmeyi arttırdığı görülmektedir. Bu araştırma sonuçları hatalı tarafın özür ve af dilemesinin affetmeyi arttırdığını bulgularıyla (Darby ve Schlenker, 1982; McCullough, Worthington ve Rachal, 1997; Weiner, Graham, Peter ve Zmuidinas, 1991) tutarlılık göstermektedir. Hall ve Fincham’da (2008) hatanın büyüklüğü (şiddeti) arttıkça affetmenin azaldığını ve hataya dair özür dilemek gibi telafi edici davranışların kendini affetmeyi yükselttiğini belirtmiştir. Ayrıca Vangelisti ve Young (2000) yaptıkları çalışmada kasıtlı yapıldığı düşünülen hataların daha çok düşmanca duygulara sebep olduğunu ve affetmeyi azalttığını göstermektedir. Benzer olarak bu çalışmada da öğrencilerin % 71.2’si için affetmede hatadaki kasıtın önemli olduğu bulunmuştur.

Braithwaite, Fincham ve Lambert’e (2009) göre affetme sürecinde hatanın özelliklerine ilişkin düşünceler ve hatanın nasıl algılandığı başkalarını affetmeyi etkilemektedir. Bu çalışmada, hata özelliklerinin üniversite öğrencilerinin başkalarını affetme düzeyinin % 10’unu açıkladığı ve üniversite öğrencilerinin affetme düzeyini ilk sırada “hatadaki sorumluluk”, ikinci sırada “hatanın yol açtığı sonuçlar”, ve son sırada ise “hatanın kimin

tarafından yapıldığına” verilen önemin etkilediği görülmüştür. Braithwaite, Fincham ve Lambert (2009)’in çok boyutlu olan affetme değişkeninin, hata ile ilgili sorumluluğun kimde olduğuna dair yapılan yüklemelere, suçlamalara, hatada algılanan kasıta ve hatanın algılanan şiddetine göre farklılık gösterebileceğini bulgularıyla bu araştırma sonuçları tutarlılık göstermektedir.

Genel olarak, bu araştırma bulguları öğrencilerin başkasını affetme sürecinde hata özelliklerine çok önem verdiği ve hatayla ilgili özelliklerin başkasını affetmeyi anlamlı bir şekilde yordadığı yönündedir. Bugüne kadar yapılmış olan çalışmalar affetmenin,

aile, arkadaş ve romantik ilişkiler gibi kişinin yaşamındaki birçok sosyal alanda önemli ve etkili olduğunu ve bireyin iyilik halini olumlu etkilediğini göstermektedir. Ancak ülkemizde başkasını affetme kavramı ile ilgili çok az araştırma bulunmakta ve affetmenin Türk kültüründe hangi değişkenlerle birlikte nasıl çalıştığı tam olarak bilinmemektedir. Bu anlamda yapılan bu çalışma sonuçlarının, hem affetme kavramıyla ilgili oluşacak alanyazına katkı sağlaması hem de üniversitelerin rehberlik merkezinde görev yapan psikolog ve psikolojik danışmanlara affetmeyi anlamalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Kaynaklar

- Berry, J. W. ve Worthington, E. L. (2001). Forgiveness, relationship quality, stress while i m a g i n i n g relationship events and physical and mental health. *Journal of Counseling Psychology*, 48, 447-455.
- Boon, S. ve Sulsky, L. (1997). Attributions of blame and forgiveness in romantic relationships: A policy-capturing study. *Journal of Social Behavior and Personality*, 12(1), 19-45.
- Bugay, A. ve Demir, A. (2010). A Turkish Version of Heartland Forgiveness Scale. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 1927-1931
- Braithwaite, S., Fincham, F.D. ve Lambert, N. (2009). Hurt and psychological health in close relationships. In A. Vangelisti (Ed.), *Feeling Hurt in Close Relationships* (376-399). Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, R. P. (2003). Measuring individual differences in the tendency to forgive: Construct validity and links with depression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 759-771.
- Brown, R. P. ve Phillips, A. (2005). Letting bygones be bygones: Further evidence for the validity of the tendency to Forgive Scale. *Personality and Individual Differences*, 38, 627-638.
- Darby, B. W. ve Schlenker, B. R. (1982). Children’s reactions to apologies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 742-753.
- Enright, R. D. ve Fitzgibbons, R. P. (2000). *Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope*. Washington, DC: APA Books.
- Enright, R. D. ve The Human Development Study Group (1991). The moral development of forgiveness. In W. Kurtines ve J. Gerwitz (Eds.), *Handbook of moral behavior development* (Vol. 1, 123-152). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Fincham, F. D. ve Beach, S. R. H. (2002). Forgiveness in marriage: Implications for psychological aggression and constructive communication. *Personal Relationship*, 9, 239-251.
- Fincham, F. D., Jackson, H. ve Beach, S. R. H. (2005). Transgression severity and forgiveness: Different moderators for objective and subjective severity. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24, 860-875.
- Freedman, S. R. ve Enright, R. D. (1996). Forgiveness as an intervention goal with incest survivors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 64, 983-992.
- Girard, M. ve Mullet, E. (1997). Propensity to forgive in adolescents, young adults, older adults, and elderly people. *Journal of Adult Development*, 4, 209-220.
- Göregenli, M. (1997). The individualistic-collectivist tendencies in a Turkish sample. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 28(6), 787-794.
- Hall, J. H. ve Fincham, F. D. (2008). The temporal course of self-forgiveness. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27 (2), 174-202.
- Hargrave, T. D. ve Sells, J. N. (1997). The development of a forgiveness scale. *Journal of Marital and Family Therapy*, 23, 41-62.
- Hofstede, G. (1980). *Culture’s consequences: International differences in work-related values*. Newbury Park, CA: Sage.
- İmamoğlu, E. O., Küller, R., İmamoğlu, V. ve Küller, M. (1993). Social psychological worlds of Swedes and Turks in and around retirement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 24(1), 26-41.
- Lawler-Row, K. A. ve Piferi, R. L. (2006). The forgiving personality: Describing a life well lived? *Personality and Individual Differences*, 41, 1009-1020.
- Maltby, J., Day, L. ve Barber, L. (2004). Forgiveness and mental health variables: Interpreting the relationship using an adaptational-continuum model of personality and coping. *Personality and Individual Differences*, 37, 1629-1641.
- Maltby, J., Macaskill, A. ve Day, L. (2001). Failure to forgive self and others: A replication and extension of the relationship between forgiveness, personality, social desirability and general health. *Personality and Individual Differences*, 30, 881-885.

- McCullough, M. E., Fincham, F. D. ve Tsang, J. A. (2003). Forgiveness, forbearance, and time: The temporal unfolding of transgression-related interpersonal motivations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 540-557.
- McCullough, M. E., Pargament, K. I. ve Thoresen, C. E. (2000). *Forgiveness: Theory, research, and practice*. New York: Guilford.
- McCullough, M. E. ve Witvliet, C. V. O. (2002). The psychology of forgiveness. In C. R. Snyder ve S. Lopez (Eds.), *Handbook of Positive Psychology* (446-458). New York: Oxford University Press.
- McCullough, M. E., Worthington, E. L. ve Rachal, K. C. (1997). Interpersonal forgiving in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 321-336.
- Ohbuchi, K., Kameda, M. ve Agarie, N. (1989). Apology as aggression control: Its role in mediating appraisal of and response to harm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 219-227.
- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N. ve Billings, L. S. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality*, 73, 313-359.
- Thoresen, C. E., Luskin, F. ve Harris, A. H. S. (1998). Science and forgiveness interventions: Reflections and recommendations. In E. L. Worthington, Jr. (Ed.), *Dimensions of forgiveness: Psychological research and theological speculations* (163-192). Philadelphia: Templeton Foundation Press.
- Vangelisti, A. L. ve Young, S. L. (2000). When words hurt: The perceived intentionality on interpersonal relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17, 393-425.
- Weiner, B. (1995). *Judgments of responsibility*. New York: Guilford.
- Weiner, B., Graham, S., Peter, O. ve Zmuidinas, M. (1991). Public confession and forgiveness. *Journal of Personality*, 59, 281-312.
- Worthington, E. L. Jr. (1998). *Dimensions of forgiveness: Psychological research and theological perspectives*. Philadelphia: Templeton Foundation Press.
- Worthington, E. L., Jr. ve Wade, N. G. (1999). The social psychology of unforgiveness and forgiveness and implications for clinical practice. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 18, 385-418.
- Ysseldyk, R., Matheson, K. ve Anisman, H. (2007). Rumination: Bridging a gap between forgivingness, vengefulness, and psychological health. *Personality and Individual Differences*, 42, 1573-1584.